

ДІЯЛЬНІСТЬ О. Г. ТРОЙНИЦЬКОГО НА СЛУЖБІ В ОДЕСЬКОМУ ПРИКАЗІ ГРОМАДСЬКОГО ОПІКУВАННЯ

Сьогодні великого значення набуває історичний досвід доброчинності та допомоги малозабезпеченим верствам населення. Відродженню традицій приватної та громадської підтримки таких категорій населення сприяє вивчення колишніх форм і методів доброчинної діяльності, висвітлення внеску окремих особистостей у розвиток благодійних товариств та установ. У XIX ст. доброчинність набула нової якості. Розповсюдившись як вияв суспільної діяльності, вона стала однією з головних моральних чеснот особистості у суспільстві. Разом із тим, вивчення та запозичення різних форм і методів доброчинної допомоги з боку приватних осіб в минулому є також цінним і актуальним дотепер: приватна опіка, добровільні пожертви, іменні стипендіальні фонди – все це може бути використано і сьогодні.

Метою цього дослідження є аналіз доброчинної діяльності вченого та державного діяча О.Г. Тройницького на службі в Одеському приказі громадського опікування. На сьогодні не існує наукових розробок присвячених безпосередньо цій проблемі.

Російська державна влада виробила нормативно-правові акти, які регулювали доброчинну діяльність. Однак суспільно-політичні умови, що склалися в кожному з регіонів держави, визначали регіональну своєрідність, зокрема і у доброчинності. У кінці XVIII – на початку XIX ст. в Одесі вона виявлялась у формі добровільних пожертв приватних осіб на відкриття та діяльність міської лікарні і притулку для дітей-сиріт, а також для підтримки жителів міста, що потребували допомоги у період неврожаїв, епідемій та воєнних дій. За наказом від 25 червня 1823 р. в місті був заснований Одеський приказ громадського опікування, що розпочав свою роботу одночасно із Таганрозьким приказом. Вони підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ і знаходилися під наглядом Урядового Сенату [1]. Згідно з „Положением для Приказа общественного призрения в Одессе”, новоутворений заклад державної опіки „...пользуется теми же правами и поступает как в управлений его заведениями, так и в управлений вверенных ему сумм, по тем же правилам, какие для губернских Приказов постановлением” [2, 52]. Під опіку Одеського приказу громадського опікування були передані: міська лікарня, дитячий притулок, міське дівоче училище та богадільня. Втім, приказ мав у розпорядженні невеликі кошти й у своїй діяльності опирався на пожертви приватних осіб.

Олександр Григорович Тройницький (1807 – 1871) був затверджений Міністерством внутрішніх справ членом Одеського приказу громадського опікування з 5 березня 1832 р. [3, 7]. Випускник Рішельєвського ліцею отримав відомість та визнання, як вчений-статистик та державний діяч в кінці 50-х –

на початку 60-х рр. XIX ст., після переїзду до Петербурга. Робота вченого „Крепостное население в России по 10 народной переписи”, видана у 1861 р., була високо оцінена сучасниками і дотепер є важливим статистичним дослідженням. Не менш важливим у творчій біографії О.Г. Тройницького є одеський період життя, який характеризується багатогранною суспільною діяльністю вченого.

О.Г. Тройницький вважав, що вирішення проблеми бідності у місті можливе лише шляхом розбудови мережі добродійних установ, у той час коли приватна милостиня надає лише тимчасову допомогу. З цього приводу він зазначав: „Благотворительность по сердцу побуждает нас подавать пособия каждому бедному и немощному просителю; благотворительность по разуму не удерживает руки нашей от милости, убеждает изыскать средства к сосредоточению и накоплению своих и чужих подаваний таким образом, чтобы они могли послужить ни минутным, но постоянным пособием бедному, чтобы посредством их искоренять и, если можно, предупреждать бедность в самих их источниках” [4].

В 1832 р. у рубриці „Внутренние известия” на сторінках „Одесского вестника” О.Г. Тройницький помістив велику статтю – „Дом призрения нищих в Одессе”, присвячену єдиному добродійному закладу відкритому Одеським приказом громадського опікування. Як член приказу, він виступив із закликом до громадян міста вслякя допомагати притулку для бідних та бездомних, розрахованого на сто осіб, що будувався у той період на пожертвування від одеситів. Називаючи бідність одним з найбільших недоліків великих міст, О.Г. Тройницький відзначав, що кількість жебраків в Одесі досить велика і постійно зростає. Автор спробував сформулювати своє бачення причин цього явища: „Корни сего зла заключаются во внутреннем устройстве гражданских обществ. При всем своем разнообразии они могут быть приведены к двум главным источникам: к праздности или лености; и к несчастным случаям или физической невозможности людей, не имеющих состояния, собственными трудами снискать себе пропитание” [4]. На думку автора, останній категорії жебраків суспільство зобов’язане надавати різноманітну допомогу, включаючи безкоштовне лікування хворих, виховання дітей-сиріт, надання притулку бездомним. „Никого, – відзначав філантроп, – нельзя принудить к благотворительности; но общество, пользуясь выгодами, происходящими от взаимного соединения сил и действий всех членов его, нравственно обязано помогать тем из них, кто без собственной вины лишается возможности сам содержать себя” [4].

На початку 30-х рр. XIX ст. О.Г. Тройницький був обраний Радою приказу опікуном міського дівочого училища та Одеського сирітського будинку. У цей період він служив у відомстві народної освіти і нову посаду обійняв разом із протоієреєм П. Куницьким. Зі вступом О.Г. Тройницького на посаду опікуна була вирішена проблема приміщення для цього виховного закладу. Міський будинок для сиріт, у якому виховувалося до 100 хлопчиків впродовж тривалого часу, розташовувався в найманих квартирах. 1832 р. – у відповідь на

клопотання його опікунів – Одеський приказ виділив для дітей-сиріт спеціальне приміщення. У сиротинці діти одержували початкову освіту та вчилися деяким ремеслам, що згодом ставали їх професією. Особливу увагу опікун сирітського будинку О.Г. Тройницький надав впорядкуванню навчальних планів і процесу викладання в добродійному закладі. У цей період на утримування будинку для сиріт Одеський приказ громадського опікування щорічно виділяв більше 20000 крб. Однак безпритульних дітей на вулицях міста було значно більше, ніж міг розмістити та прогодувати сирітський будинок.

У 1835 р. О.Г. Тройницький, за дорученням одеського градоначальника О.І. Левшина, який у цей час займав посаду голови Одеського приказу громадського опікування, склав проект статуту. У тому ж році цей документ для широкої гласності був опублікований автором на сторінках „Одесского вестника” [5]. Навчання в училищі, яке було відкрите 12 березня 1817 р., було безкоштовним. Спочатку контроль за навчальним процесом у Одеському міському дівочому училищі здійснював Рішельєвський лицей, а господарська частина опинилася у сфері діяльності Одеського приказу громадського опікування. За новим статутом Одеське міське дівоче училище переходило до Відомства імператриці Марії і підпорядковувалося Раді Одеського інституту благородних дівчат.

У середині 30-х рр. XIX ст. О.Г. Тройницький відійшов від роботи у приказі громадського опікування. Суспільний діяч пояснював цей крок надмірною зайнятістю [6, 9]. А вже у 1834 р. він був призначений керуючим міською друкарнею та головним редактором газет „Одесский вестник” і його французького аналога „Journal d’Odessa”. Під його багаторічним редакторством обидві газети залучили нові сили і стали більш змістовними. Завдяки зусиллям редактора, ці органи офіційної губернської преси перетворилися у найпопулярніші і впливові місцеві видання в краї. Одночасно О.Г. Тройницький працював у Одеському інституті благородних дівчат, де з кінця 1820-х рр. викладав історію та географію, а у 1832 р. був призначений інспектором.

На початку 40-х рр. XIX ст. О.Г. Тройницький знову працював в Одеському приказі громадського опікування, залишаючись редактором газет. У 1846 р. він був затверджений Комітетом головної опіки дитячих притулків членом Миської опіки притулків, заснованої того ж року. В „Одеском вестнике” 5 грудня 1847 р. О.Г. Тройницький помістив статтю, присвячену відкриттю в Одесі Олександрівського дитячого притулку [7]. Збір коштів на будівництво приміщення для цього добродійного закладу розпочався у 1841 р. з ініціативи та грошового внеску, зробленого одеським купецтвом [8]. Як редактор „Одесского вестника”, О.Г. Тройницький з 1842 р. підключив видання до збору коштів. Завдяки активності усіх верств населення міста, 23 листопада 1847 р. відбулося урочисте відкриття притулку. Зі сторінок „Одесского вестника” О.Г. Тройницький звернувся до жителів із проханням про подальшу матеріальну підтримку цього благодійного закладу. Автор статті підкреслював особливе призначення дитячих притулків у порівнянні з іншими

доброчинними закладами. Олександрівський притулок був незвичайним для свого часу закладом, призначеним для утримання в денний час дітей з бідних родин. Притулок був розрахований на 100 дітей віком від 3 до 10 років. Протягом дня у притулку вони отримували їжу і догляд, навчалися, а пізно ввечері верталися додому до батьків.

У 1846 р. О.Г. Тройницький разом із іншими чиновниками Одеського приказу громадського опікування увійшов до складу керівництва ошадної каси для робітників [9, 45]. Проект каси був складений О.І. Маюровим ще в 1840 р. Документ містив вигідне для вкладників положення про виплату робітникам вже через місяць після внеску коштів шести відсотків. Не дивлячись на те, що проект знайшов підтримку в міській владі і Одеський приказ громадського опікування погодився керувати цим починанням, переговори з цього питання надовго затяглися і реалізувати його, на жаль, не вдалося.

Діяльність О.Г. Тройницького у сфері доброчинності не обмежувалася службою у Одеському приказі громадського опікування. В 1837 р. у період епідемії чуми, що охопила Одесу, філантроп брав активну участь у її ліквідації, за що був нагороджений золотою медаллю [10, 75-84]. Під час Кримської війни 1853 – 1856 рр. він був обраний головою комітету для надання допомоги жителям Одеси, що постраждали під час війни. З лютого по жовтень 1856 р. О.Г. Тройницькому було доручено супроводжувати вдів, які були відражені у військовій госпіталі Південної армії. У тому ж році він працював у комітеті, який займався наданням фінансової допомоги військовим Сухопутного відомства в Криму. Під тимчасовим головуванням О.Г. Тройницького цей комітет відкрив свою роботу.

Проблема розвитку доброчинності у регіоні була однією з постійних тем, що обговорювалися О.Г. Тройницьким на сторінках „Одесского вестника”. Редактор друкував у газеті щорічні звіти доброчинних товариств та установ Одеси для широкої гласності їх діяльності. У рубриці „Одеса”, що входила до складу „Внутренних известий”, О.Г. Тройницький публікував повідомлення про діяльність Одеського жіночого благодійного товариства, притулку для бідних, лікарні для прихожих. Об’яви про доброчинні концерти, спектаклі та лотереї, що організовувалися в місті Одеським жіночим благодійним товариством, імена осіб, які зробили пожертви на користь бідних верств населення міста, регулярно друкувалися на сторінках видання.

Наприкінці 1857 р. О.Г. Тройницький назавжди покинув Одесу і переїхав до Петербурга. У столиці він був призначений членом Головного управління цензури і завідувачем справами Центрального статистичного комітету. Спираючись на свій одеський досвід, О.Г. Тройницький продовжував діяльність у сфері доброчинності. Він був обраний членом комісії для поліпшення господарської частини при установі Відомства Імператриці Марії (1863 р.), почесним опікуном (з 1867 р.) та керуючим сирітськими закладами Відомства опікунської ради (1868 р.).

Таким чином, в одеський період діяльності О.Г. Тройницький брав

активну участь у громадському житті міста. Число добровільних товариств, комітетів, опікунських рад, що діяли на благо міста, у яких працював філантроп, вражаючий. Зі вступом О.Г. Тройницького на посаду опікуна міського дівочого училища та Одеського сирітського будинку, у цих добровільно-виховних установах відбулися істотні та помітні зміни. Перетворення, здійсненні філантропом торкнулися як учбової, так і господарської частини закладів. Діяльність О.Г. Тройницького на службі в Одеському приказі громадського опікування, не дивлячись на коротку тривалість, залишила добру пам'ять по ньому у рідному місті.

1. Полное собрание законов Российской империи. - Собр. 1. - Т. 38. - СПб., 1830. - №21191.

2. Державний архів Одеської області (далі - ДАОО). - Ф. 59. - Оп. 1. - Спр. 266.

3. ДАОО.-Ф. 139.-Оп. 1.-Спр. 28.

4. Тройницький А.Г. Дом призрения нищих в Одессе // Одесский вестник. - 1832. - 13 июля.

5. Устав Одесского городского девичьего училища // Одесский вестник. - 1835 - 18 декабря.

6. ДАОО.-Ф. 139.-Оп. 1.-Спр. 27.

7. Тройницький А.Г. Открытие Александровского Детского приюта в Одессе // Одесский вестник. - 1847 - 5 декабря.

8. О пожертвованиях купечества на основание Александровского приюта // Одесский вестник. - 1841 - 7 мая.

9. ДАОО. - Ф. 1. - Оп. 192. - Спр. 53.

10. ДАОО.-Ф. 362.-Оп. 2.-Спр. 3.

Ю. Овсінський

„СЛОБІДСЬКА” ПОЛІТИКА МАГНАТІВ ЖЕВУСЬКИХ У ЇХ МАЄТКАХ У ПОДІЛЬСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (10 – 80-ТІ РР. ХVІІІ СТ.)

Українську [1] (й частково польську [2]) історіографію соціально-економічних відносин у Речі Посполитій ХVІІІ ст., зокрема, у Подільському воєводстві, на сьогодні й надалі характеризують дослідження 50 – 60-х рр. ХХ ст. Їм притаманний посилений акцент на класовому характері соціальних протиріч, що мали місце в маєтках великоземельної шляхти (магнатерії) [3, 256 – 298], а іноді й чітке ідеологічне спрямування [4, 10 – 13]. З огляду на це існує потреба перегляду й спростування ряду тез, що встигли стати „аксіомними”. При цьому праць із неупередженим поглядом на реальні соціальні відносини між шляхтою та її підданими, аналізом усієї багатогранності соціальної політики магнатів в українській історичній науці небагато [5]. Окремо тут зазначимо праці проф. М. Крикуна з досліджень соціо-демографічної ситуації на Поділлі у ХVІІІ ст. [6]. Польська історіографія має таких праць значно більше [7, 29 – 40].

У ряді попередніх публікацій автора [8] вже йшлося про те, що на землях